

Inhoud:

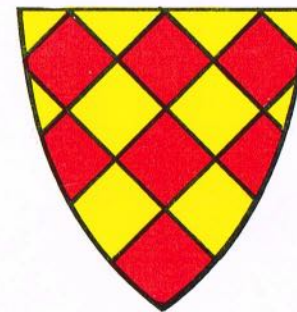
1. Voorwoord	1
2. Bij de voorpagina	2
3. Zestig jaar geleden: Watersnood in Meers	3
4. Grensproblemen in het oude Stein	9
5. Geologische wandeling rond Catsop	12
6. De Mariakapel te Urmond	17
7. Uit de kerkkroniek van Elsloo	20

Uitgave Heemkundevereniging Maasstreek, gevestigd te Stein

Secretariaat: L.H. Schreurs
p/a Heirstraat 40
6181 HM Elsloo
04402-71983

Bankrekening t.n.v. Heemkundesnippers Maasstreek: Rabo 11.41.21.362.
(Giro van de bank: 1048855).

Heemkundesnippers Maasstreek

oktober 1986 nr. 1

Voorwoord

Reeds bij de oprichting van de Heemkundevereniging Maasstreek is het plan opgevat de historie van en rond de huidige gemeente Stein, in al haar aspecten, te publiceren in een reeks periodieke uitgaven. Hiermee komen wij tegemoet aan een belangstelling voor ons cultureel erfgoed.

De voorbereidingstijd is noodzakelijk gebleken om te komen tot een optimale publicatievorm met een toegankelijkheid voor een breed publiek. Uit de veelvoud van aanwezige onderwerpen is, om zoveel mogelijk tegemoet te komen aan eenieders persoonlijke belangstelling, gekozen voor een gevarieerde samenstelling.

De onderwerpen worden daartoe gekozen uit een periode van recent tot zeer diep verleden op het gebied van archeologie, folklore, fotografie, geologie, genealogie en geschiedenis met betrekking tot het gebied van Catsop tot en met Nattenhoven.

Het is aan de inzet van enkele leden van de Heemkundevereniging Maasstreek te danken, dat de uitgifte van de Heemkundesnippers nu gerealiseerd is. Zij hebben naast de algehele organisatie, een aantal begunstigers, wier namen elders vermeld zijn, bereid gevonden de uitgifte financieel te steunen. Mede hierdoor is een basis gelegd voor het twee maal per jaar verschijnen van deze Heemkundesnippers.

Dankbaarheid en erkentelijkheid gaat ook uit naar de auteurs, leden van de vereniging. Speciaal vermelden wij A.J. Munsters M.S.C., erelid van de vereniging.

Wij hopen dat dit eerste deel een start mag zijn van een lange reeks Heemkundesnippers.

Bestuur Heemkundevereniging
Maasstreek

Redactie:
Mr. F. van der Bruggen (eindredacteur)
P.J. Habets
Dr. ir. A.A. Macco
P.H.A. van Os
L.H. Schreurs

ISBN: 90-70692-04-1

Bij de voorpagina

P.J. Habets, sectie Geschiedenis en Genealogie

Het ruitenwapen op de voorpagina werd gevoerd door de oudste heren van Elsloo. We vinden dit wapen terug in hun zegels, die hangen aan oude oorkonden, welke voor ons bewaard zijn gebleven.

Elsloo was een Vrije Rijksheerlijkheid. Vanuit de Schepenbank had men hoger beroep bij het Gerechtshof in de Vrije Rijksstad Aken en vandaar appèl op het Rijkshofgerecht, resp. het in 1495 opgerichte Reichskammergericht, dat vanaf 1693 te Wetzlar gevestigd was.

Elsloo zou eens het koninklijk en keizerlijk hof geherbergd hebben. Keizer Hendrik II (de Heilige) zou hier op doorreis naar Aken verbleven hebben op 3 september 1002. Reden om aan te nemen dat Elsloo toen reeds een versterkt huis of burcht bezat om vorstelijke personen op een waardige wijze te kunnen huisvesten. In een oorkonde van het jaar 1111 wordt een Arnulfus (Arnold) van Elsloo genoemd onder de 'Nobiles beneficiati'. De heren van Elsloo worden dan ook tot de oudste adel van de Maasstreek gerekend. In de eerste helft van de 13e eeuw moet de heerlijkheid door erfdeling in tweeën zijn gesplitst tussen de gebroeders Arnold en Herman van Elsloo.

De oudste zoon Arnold volgde zijn vader op als heer op de voorvaderlijke burcht te Elsloo, terwijl de jongste zoon Herman het andere deel van de heerlijkheid ontving en wel het gedeelte waarin het kerkdorp Stein gelegen was. De heerlijkheid Stein is dus in de 13e eeuw ontstaan met voornoemde Herman als stamvader. De oude dynastie in Elsloo is kort daarna rond het jaar 1285 in de mannelijke lijn uitgestorven. De eerste heer van Stein, komende van Elsloo, bracht het familiewapen mee. In Elsloo is dat wapen verloren gegaan, maar in Stein werd het door de eeuwen heen behouden, eerst in het schepenzegel, later in het gemeentewapen van de oude gemeente Stein en na de herindeling is het gehandhaafd als gemeentewapen van de nieuwe gemeente Stein.

Onder dit wapen oefenden onze oudst bekende heren van Elsloo-Stein hun gezag uit in een gebied dat ongeveer overeenkomt met de tegenwoordige gemeente Stein. Het is daarom dat wij dit wapen hebben gekozen als symbool waaronder wij de Heemkundesnippers willen laten verschijnen.

Het wapen bestaat uit zeven aaneengesloten ruiten, geplaatst 3, 3, 1. Het schild is van goud en de ruiten van keel (rood). Verdere versierselen als helmteken en wapenspreuk zijn niet bekend. Wat de symboliek betreft, drukt goud de adel uit en keel de moed.

De ruit is de lanspunt, eveneens een symbool van moed en strijdvaardigheid. Het getal zeven (van de zeven ruiten) is vanuit de oudheid een magisch en heilig getal.

Literatuur:

Munsters A., M.S.C., Kasteelgids Stein, Gelezen 1946.

Munsters A., M.S.C., De Bronk, 7e jrg., 8, 1960 (p. 250-255).

Zestig jaar geleden: Watersnood in Meers

F. van der Bruggen, sectie Geschiedenis en Genealogie

De brede stroom der Maas mag dan volgens het volkslied statig zeewaarts vloeien, die stroom kan ook geducht spoken en veel ellende bezorgen.

De rivierbedding heeft zich in de loop van duizenden jaren in het gebied tussen de huidige plaatsen Borgharen en Maasbracht herhaaldelijk verplaatst¹; dat is, sinds onze streken zijn bewoond, natuurlijk steeds gepaard gegaan met overstromingen van woongebieden. Zo heeft een overstroming in of rond 1457 de vroeg-middeleeuwse burcht van Elsloo verwoest en in 1640 moest ook Graaf d'Arberg zijn kasteel aan de golven prijsgeven².

Door zo'n wijziging van de bedding tussen Elsloo en Stein maakt de Maas daar een scherpe bocht, omdat zij tegen de Scharberg stuit: vlak voor Meers wordt zij - tegen de natuurlijke afvloeiingsrichting in - naar het zuidwesten geduwd. En de Maas duwt terug. De dijk, die het dorp op die plaats moest beschermen, heeft dit in het recente verleden tweemaal niet gepresteerd: in 1880 én in de nieuwjaarsnacht van 1925/1926 begaf de dijk in de Koeweide het.

In 1925 gebeurde dit tijdens een wekenlang durend noodweer, dat met zware regens en veel storm over West-Europa trok, waarbij vooral Zuid-West-Engeland, België en Midden-Duitsland het zwaar te verduren kregen.

Bij ons hielden bevolking en autoriteiten de stand van de Maas voortdurend in de gaten, omdat deze door de aanhoudende regenval in Noord-Frankrijk en België tot ongebruikelijke en beangstigende hoogte steeg.

Enkele cijfers van de waterstand te Maastricht³: maandag 21 december 1925 werden al de eerste overstromingen gemeld (te Heugem) bij een stand van 45,01 m boven ANP; de was bedroeg toen 145 cm in 24 uur (!) na een 'geweldige storm dinsdagnacht' was de Maas op 23 december al tot 45,51 gestegen; daags voor Kerstmis hoopte men op verbetering, 'Stilstand van de was', maar drie dagen na Kerst, toen op maandag 28 december weer een krant verscheen, was die hoop al de bodem ingeslagen: de Maas mat weer 45,52 en België meldde sterke stijging. 29 december: 46,21; 30 december: 46,39. De Limburger Koerier wijdt dan ook op 31 december al hele kolommen aan de dreigende watersnood; het water steeg in Maastricht tot 46,45, d.w.z. 18 cm hoger dan bij de watersnood van 1920 en slechts enkele centimeters onder de rampzalige toestand in 1880.

Grote gebieden in België zijn overstroomd, er zijn al doden gevallen, de dijk bij Petit-Lanaye (die ook Maastricht beschermt) staat op doorbreken, Luik meldt verdere stijging van het water en in Frankrijk regent het nog steeds.

In de nieuwjaarsnacht van 1925/1926 werd de hoogste stand bereikt: 46,54 boven NAP⁴. De gevolgen waren dan ook rampzalig: 'Meerdere dijkdoorbraken langs de Maas tusschen Maastricht en Roermond', 'De geheele

westzijde van Limburg geteisterd', 'Een ramp in het land van Roermond', aldus de koppen in de Koerier van 2 januari. Ruime aandacht dus voor Maastricht en Roermond, maar door het uitvallen van verbindingen en communicatiemiddelen ontving men (nog) geen berichten uit zwaargetroffen dorpen, die wat verder van Maastricht afliggen, zoals Vlodrop en in onze streek Grevenbicht en Papenhoven. Ook over de ramp in Meers was kennelijk nog geen bericht binnen. Dat verscheen eerst in de krant van maandag 4 januari 1926 en het komt misschien wat koel en zakelijk over voor degenen, die zich de menselijke ellende in deze situatie voor de geest trachten te halen. Vermoedelijk ligt de reden hiervan in de grotere tijdsafstand, de zekerheid, dat het ergste leed voorbij was en de grote waarschijnlijkheid, dat zich geen dodelijke ongelukken hadden voorgedaan.

'De ramp te Meers-Elsloo.

Onze correspondent meldt nog: Sylvesteravond is voor het gehucht Meers-Elsloo eene rampzalige geworden. De dijk is namelijk circa elf uur bezweken op dezelfde plaats waar in 1880 de doorbraak heeft plaats gehad. Dit mag voor het gehucht dat circa 100 huishoudens herbergt met een inwonertal van omstreeks 500 eene ware ramp genoemd worden. De dijk, die in 1881 hersteld is en waarvoor de inwoners zware waterschapslasten moeten dragen is nu weer bezweken. Door de kracht, waarmee het water door de opening stuwt, is er zoo'n sterke strooming, dat het afgesneden gedeelte voorloopig niet te bereiken is. Daardoor is de omvang van het onheil nog niet te overzien. Het water slaat op verschillende plaatsen over den dijk. De belangstelling van vreemden was op Nieuwjaarsdag overweldigend.'

De verslaggever heeft in ieder geval wél het bijzondere van de situatie in Meers weergegeven: anders dan in de andere overstromingsgebieden was hier een groot deel van het dorp zelfs voor boten praktisch onbereikbaar: de krachtige stroom door en aan weerskanten van de dijkdoorbraak maakte een tocht naar de bedreigde gezinnen levensgevaarlijk. Ook de door het Ministerie van Oorlog vanuit Dordrecht ter beschikking van het rampgebied te Meers gestelde pontonniers moesten soms onverrichterzake terugkeren:

'Te Stein⁵ zit een vrouw met vier kinderen in een huis, waarvan het dak is ingestort. Pontonniers hebben getracht het hulpeloze gezin te bereiken, doch mochten daarin door het stormweer en de sterke strooming niet slagen. Een man is op den Meersserdijk gekomen en heeft geschreeuwd om hulp en levensmiddelen. De pastoor van Meers zit met enkele kinderen uit de parochie in de pastorie en wacht op bevrijding. Te Meers zijn vier huizen ingestort.'

De noodtoestand in Meers wordt duidelijker en gedetailleerder verwoord en komt in haar emotionele aspecten beter bij ons over door een verhaal van de toenmalige burgemeester van Elsloo, de heer Fr. Eussen⁶. Deze heeft namelijk het hele gebeuren niet alleen van nabij meegemaakt, hij zat er midden in! In de onderstaande samenvatting van hoofdpunten van zijn verslag verdwijnen, jammer genoeg, toch ook weer de emoties, die de heer Eussen bij het opschrijven van zijn herinneringen overvielen.

Het verhaal begint op 26 december 1925, toen de burgemeester Meers bezocht, omdat de bevolking erg ongerust werd. Omdat gevreesd moest worden dat het water, dat nog maar enkele centimeters onder de laagste plaatsen van de dijk in de Koeweide stond, verder zou stijgen, werden deze gevaarlijkste punten opgehoogd. Op 30 december probeerde men alsnog de hele dijk te versterken en te verhogen, maar in de vroege ochtenduren van 31 december stroomde er al water over de dijk.

Ondanks laatste wanhopige pogingen tot versterking moest de dijk in de namiddag worden ontruimd. Gezinnen werden geëvacueerd, door het water gedragen naar droge grond en/of in roeiboten naar Elsloo of Stein gebracht. Alle inwoners kregen van burgemeester Eussen, die voortdurend in Meers bleef en in een roeiboot zoveel mogelijk ieder huis bezocht, de waarschuwing zich in veiligheid te stellen. Het schoolgebouw zou - zo werd voorgesteld - voor allen toevluchtsoord kunnen zijn. De meeste inwoners zochten echter (gelukkig!) veiligheid bij familie en kennissen in de omliggende dorpen.

Intussen was de (toen nog bovengrondse) telefoonverbinding verbroken, zodat degenen, die in Meers waren gebleven, geen berichten over de situatie ter plaatse meer konden geven en de ongerustheid in de omgeving groeide. In het schoolgebouw arriveerden - nadat alle bewoners waren gewaarschuwd - uiteindelijk zeventien personen. Daarbij behoorden ook de burgemeester, die niet meer uit Meers kon weggelopen en die zijn gezin ook niet had kunnen verwittigen, en twee leden van de marechaussee, vanuit de brigade Beek beschikbaar gesteld om bij de dijkbewaking en later bij de evacuatie te helpen. Ook waren er zeven varkens in het schoolgebouw gebracht.

Het water bleef stijgen en de storm bleef loeien. Even na 22 uur (dus op 31 december) kon de dijk, juist op een plaats tegenover het schoolgebouw (waar zij ook in 1880 was bezweken) het niet meer houden: zij brak en het maaswater spoelde het schoolgebouw binnen. De 17 mensen vluchtten naar de bovenverdieping en zagen daarbij nog kans ook de zeven varkens mee naar boven te sjouwen.

En zo werd dan in het schoolgebouw de jaarwisseling naar 1926 'gevierd': koud, zonder enige mogelijkheid van verwarming of verlichting, zonder beddegoed of andere bedekking, met als enige proviand twee broden. Rondom alleen maar water en ruïnes van weggeslagen woningen en stallen, juist ook van twee gezinnen, die in het bedreigde gebouw redding hadden gezocht.

Een van de twee bootploegen, die gedurende de isolatie in Meers de voedselvoorziening verzorgden.

Deze boot is bemand door de gebroeders Berghs en de gebroeders Vranken.

Maar in de late ochtend van nieuwjaarsdag kwam een roeiboot, bemand door Th. Devoi, diens zoon, Lambrichts en Martens, door de stroom en het watergeweld heen, beladen met levensmiddelen. 's Middags arriveerde een tweede boot, bemand met de gebroeders Berghs en Vranken, met stro en dekens. Deze twee bootploegen hebben gedurende een tiental dagen de voedselvoorziening voor de in Meers geïsoleerde personen verzorgd, d.w.z. in het begin voor rond 250 mensen.

Zowel om in het ondergelopen gebied te komen, maar ook om terug te keren naar de vaste oever, moesten de boten trachten het water vóór de doorbraak, dus juist waar het het sterkst stroomde, te passeren. Met de uiterste kracht van de ervaren roeiers, stuurmanskunst van de twee 'gezagvoerders' (t.w. Th. Devoi en een van de gebroeders Berghs) en met geluk slaagde men erin. Hoewel de storm op 2 januari al wat ging liggen, durfde men toch pas op 3 januari enkele onvrijwillige bewoners van het schoolgebouw (onder wie de burgemeester) mee te nemen naar Elsloo. Op 4 januari konden pastoor Erckens en de in de pastorie verblijvende kinderen worden bevrijd. Geleidelijk konden daarna allen, die daaraan behoefte hadden, naar veiliger oorden

worden gebracht, maar enkelen gaven, nu het ergste gevaar was geweken, er de voorkeur aan in Meers te blijven om de eigen spullen te beschermen en weer orde op zaken te stellen.

Tot zover een (al te beknopte) weergave van enkele belangrijke punten uit het verslag van de burgemeester.

Een aanzicht van de Grotestraat te Meers, na de watersnood in het jaar 1926.

Al heel spoedig was op 1 januari de hulpverlening aan de slachtoffers op gang gekomen. Bij afwezigheid van de burgemeester (in de toenmalige situatie de initiatiefnemer voor dergelijke zaken) hadden de twee schoolhoofden te Elsloo de organisatie op zich genomen. In het patronaatsgebouw werden 80 evacués ondergebracht en daar verzorgd door de Zusters Franciscanessen. Door bemiddeling van de burgemeester van Beek werden in die plaats 40 kinderen uit Meers ondergebracht bij gastgezinnen.

Inzamelingen vonden op grote schaal plaats: in Elsloo, Beek en Stein voor goederen in natura om de getroffen en weer enige kleding en huisraad te geven. De nieuwsgierige belangstellenden die op zondag 3 januari naar de ramp kwamen kijken, kregen meteen de kollektibus voorgehouden. Het Rode Kruis, afdeling Sittard, en het R.K. Huisvestingscomité, afdeling Heerlen, zorgden ook voor beddegoed en kleding. Van verschillende zijden werden - er stond immers nog een hele winter voor de deur - kolen beschikbaar gesteld voor de getroffen bevolking. Bij de distributie van de hulpgoederen hebben zich, volgens het relaas van burgemeester Eussen, nog wel wat moeilijkheden voorgedaan: sommigen probeerden uit de ramp nog een

kommercieel slaatje te slaan; anderen trachtten het raadslid Lambrichts, die de distributie verzorgde, verdacht te maken.

Natuurlijk kwamen ook autoriteiten zich van de situatie na de ramp op de hoogte stellen, maar deze bezoeken schijnen weinig tot de hulpverlening te hebben bijgedragen.

Na ongeveer tien dagen, dus rond 9 januari, konden vrijwel alle evakuéés weer naar hun woningen terugkeren. Vier woningen waren verwoest; vele hadden aanzienlijke schade opgelopen, doch konden nog worden hersteld; maar alle huizen waren, voorzover zij stonden, bereikbaar geworden.⁷

¹ Zie hierover o.m. H.J. Beckers: *Wijzigingen in den loop der Maas tusschen Itteren en Stein; bijlage bij: Jaarverslag Geologisch Bureau voor het Nederlandsche Mijngedebied 1929 (1930).*

² Over de geschiedenis van het kasteel zie o.a. C.A. Huijgen: *Het kasteel en de oude dorpskern van Elsloo; In De Bronk, zevende jaargang 1959/1960, pag. 247.*

³ Deze en andere mededelingen in het onderstaande zijn ontleend aan het dagblad 'De Limburger Koerier' van 21 december 1925 tot en met de eerste week van januari 1926.

Teksten tussen aanhalingstekens in de volgende alinea's zijn citaten uit dit dagblad.

⁴ De vermelding in De Limburger Koerier van 4 januari 1926 van een stand van 56,54 boven NAP is een vergissing of een drukfout; zij is ook in strijd met de daarop volgende mededeling, dat deze stand 4,54 meter boven 'nul' is, waarmee waarschijnlijk is bedoeld de normale hoogte van de Maas in december ofwel in het winterseizoen; deze normale hoogte schijnt rond 42 meter boven NAP te zijn.

⁵ Blijkens de kontekst is waarschijnlijk een woning in Klein Meers bedoeld.

⁶ Ten behoeve van onze vereniging beschikbaar gesteld door mevrouw Eussen-Corten.

⁷ Voorzover bekend zijn geen overzichten van de schade opgesteld; ook de afwikkeling van de schade aan huizen, vee, roerende goederen en van de bedrijfsschade blijft (vooralsnog) bij gebrek aan gegevens duister.

Grensproblemen in het oude Stein

A.J. Munsters, M.S.C.

In 'De Stem van Stein' hebben wij in 1946 het verzoek gedaan aan onze militairen in Indonesië om eens na te gaan waar precies de grenzen waren van de gemeente Stein met onze buurgemeenten. Ze konden die langs verschillende toegangswegen aanduiden en bovendien aangeven of en waar de Maasoever tot de gemeente behoorde. Er waren maar heel weinig mensen die daartoe in staat waren, te minder omdat er toen nog geen kaarten noch gemeenteplannen beschikbaar waren. Overigens was dat minder erg dan dat een wethouder van Openbare Werken in die oude tijd zelf niet eens op de hoogte was van die grenzen, zodat hij een 50-tal meter weg kon laten herstellen op Elsloo's grondgebied, op kosten van Stein!

Sindsdien heeft het gemeenteplan wel een volkomen gedaanteverandering ondergaan, allereerst door de aansluiting van de gemeenten Elsloo en Urmond en ook Berg, dat ooit als een aparte gemeente gegolden heeft, maar later met Urmond werd samengevoegd. In deze uitgebreide gemeente is nu de westgrens heel duidelijk de Maas vanaf de grens met Geulle tot boven Nattenhoven met de grens van Obbicht-Born. De oostgrens met Beek, Geleen en Sittard is iets grilliger en het oorspronkelijk ontwerp heeft achteraf nog enige wijziging ondergaan, maar volgt toch vanaf het station Beek in grote lijnen de autoweg E9/A2 naar het noorden tot aan de Bergerweg. De zuidgrens met Geulle-Meerssen is dezelfde gebleven, terwijl de noordgrens vanaf genoemde autoweg westelijk de Bergerweg volgt tot aan het Juliana-kanaal en dan dit kanaal naar het noorden volgt tot boven Nattenhoven om dan in westelijke richting recht naar de Maas te wenden en de grens te vormen met Obbicht-Born.

Grenzen hebben natuurlijk nog altijd hun betekenis voor de gemeentelijke administratie en bestuur, voor de verzorging van het wegennet en politietoezicht, voor belasting enz., maar toch niet meer zoals vóór 1800, toen ze landsgrenzen waren en de omliggende gemeenten, ook Elsloo en Urmond, voor Stein 'buitenland' waren, waarvoor men zich van een paspoort of vrijgeleide diende te voorzien en waar men dan nog niet altijd veilig was, als die gemeente in conflict was met Stein. Dan kon men daar beter wegblijven om niet gegijzeld te worden totdat het conflict was bijgelegd of een losgeld, boete of schuld betaald was. Jan Cornelissen van Elsloo werd in het najaar 1664 in Stein opgepakt en in een donker hol van het kasteel opgesloten, omdat de varkens van Stein, die de grens met Elsloo waren overgestoken, naar Elsloo waren weggevoerd en gepand, hetgeen een heel proces tot gevolg had. Een vrouw, die met boter en eieren in Maastricht naar de markt ging om ze daar te verkopen, kon in de stad gevangen genomen worden, omdat Stein 'vergeten' was daar zijn rente te betalen. Als men in het buitenland was, vertegenwoordigde men nu eenmaal heel de gemeente en iedereen kon zo geheel

onschuldig in het gevang belanden.

Die grenzen van het oude Stein vóór de herindeling van 1981 zijn echter niet altijd hetzelfde geweest. Heel ons land tussen Maas en Rijn heeft vijf eeuwen lang tot het Romeinse Rijk behoord. De Rijn was de landsgrens in het oosten en noorden en men wist in de 5e eeuw niet beter of men was Romein.

Onderindelingen in provincies (Germanië) en vooral civitates (stamgebieden: Tongeren) zijn voor onze kennis veel minder omlijnd, om van bepaalde kolonies (ons havengebied) nog maar niet te spreken. Dan komen de Merovingen en Franken en volgt het Karolingische rijk, waarvan ons gewest ooit het centrum geweest is (Pepijnen en Karolingen met Aken als rijksstad). Karel de Grote was ooit de keizer van het heilige Roomse Rijk, dat daarna uiteenviel in meerdere rijken, zoals Lotharingen, waarvan Zwentibold eens koning was (± 900). Op de palts te Meerssen in ons Neder-Lotharingen kwamen in 870 de karolingische troonpretendenten bijeen om een verdeelingsverdrag te sluiten en daarbij vernemen we van vier graafschappen, waarin de Maasgouw verdeeld was. In de 10e eeuw moeten onze gouwen verder verdeeld zijn en ontstonden de heerlijkheden. Valkenburg is uit de 11e eeuw bekend en in 1108 ontmoeten we de eerste heer Arnold van Elsloo. Stein wordt een eeuw later vermeld en ons vermoeden is, dat het ontstaan is uit een deling van Elsloo en het huis Elsloo, waarvan een jongere tak begin 13e eeuw (Herman van Elsloo) de heerlijkheid Stein ontving, terwijl de oudere tak (Arnold van Elsloo) het stamslot behield. Bij die deling zou de Maasoever volledig in handen van de heer van Elsloo gebleven zijn, waaruit later talrijke grensconflicten ontstonden. De Maas liep oorspronkelijk veel westelijker en had hier meerdere armen, maar werd aan de oostzijde toch volledig door Elsloo beheerst, ook toen ze later honderden meters naar het oosten verschoof. Pogingen van Stein om een Maashaven te krijgen zijn op niets uitgelopen en men moest zijn vrachtvervoer naar Maastricht via Urmond of Elsloo laten verlopen. De Scharberg was volledig van Elsloo en aan de voet ervan lag begin 17e eeuw nog een watermolen en aanlegplaats voor het Maasschip van Elsloo, terwijl dan verder naar het oosten de grensscheiding tussen beide heerlijkheden vervolgde tot aan de Graetheide. Nog in 1724 is een vervalste kaart bekend, die Stein een strook Maasoever toekende, al was dat dan in een oorlogje met Rekem, dat door een dijkophoging het lage gedeelte van Stein bedreigde, zoals ook al delen van Elsloo door het water waren weggevaagd.

De oostgrens van Stein werd gevormd door de Graetheide, oorspronkelijk een niemandsland tussen Stein en Born, dat wegens de bevolkingstoename sinds de 15e eeuw door de boeren vanuit de aangrenzende plaatsen ontgonnen werd. Het oorspronkelijke bos ten gebruike van 14 dorpen, dat volgens een sage door koning Zwentibold van Lotharingen aan hen gezamenlijk zou geschonken zijn, werd door kaalslag bedreigd en dat werd in de 15e eeuw voor de hertog van Gulik, die tien van die dorpen beheerste, aanleiding om een bosreglement op te stellen. Daardoor werd het gebruik geregeld en bleef, bij erkenning van aangrenzend eigen gebruik, de gemeen-

schappelijkheid gehandhaafd. De grens tussen eigen en gemeenschapsgebied werd afgebakend door een systeem van sloten en wallen, dat door heimannen of heischepenen (van ieder dorp twee) gecontroleerd en behouden moest worden onder leiding van de Gulikse ambtman van Born. Op overigens erg onregelmatig gehouden houtgedingen of bijeenkomsten van dat college werd dat reglement ingescherpt, werden overtredingen bestraft en maatregelen genomen tot behoud. Het oude Graetbos was intussen reeds in de 15e eeuw door ontbossing tot Graetheide geworden. En ook later hield Stein zo min als de andere dorpen zich aan die grens: men ging overal voort met zijn ontginningswerk vanuit aangrenzende percelen. Wallen werden geslecht, sloten gedicht, grenzen vervaagd en onzichtbaar gemaakt of door nieuwe afbakeningen verder in de hei verschoven en aan gemeenschapsgebruik onttrokken, om in de behoefte aan gronden te voldoen. Zo zou ook de Steiner Kamp begin 17e eeuw aan de heide onttrokken zijn en met nieuwe wallen omgeven.

Om hieraan paal en perk te stellen heeft de hertog van Gulik in juli 1650 een tweetal Gulikse commissarissen benoemd om met de ambtman van Born, baron Willem van Bentinck te Wolfrath, de grenzen van de Graetheide te visiteren. De ambtenaren der belendende dorpen werden uitgenodigd om bij die visitatie aanwezig te zijn. Voor Stein verschenen op 2 juli drossaard Mangelschot, secretaris Hendrik Hayweghen en twee schepenen, Jan Alartz en Thijs Muris, om samen de grens te begaan. Men begon bij Urmond op de dijk aan de Maas, waar door Urmond een steen geplaatst werd. Men ging vandaar door de weert naar de Steinerbeek (de Ur), stak die over en volgde die opwaarts tot de Gasthuisbeemden om dan de berg op te gaan tot Houzerheide; vervolgens langs Steinerveld en aansluitend Steinerbos, om de Steiner Kamp heen naar Krekelsveld en verder de Scharstraat, waar de heerlijkheid Elsloo begon: dus de Koestraat werd als grens beschouwd, waar nu nog ten dele de wallen aanwezig zijn. Ruim een eeuw later, in 1775, werd opnieuw die grens begaan door een commissie van vier soevereinen, waartoe ook Stein zelf behoorde, en toen werd er aanmerking gemaakt op de Steiner Kamp, die aan de heide zou onttrokken zijn, maar men ging bij het Hetschendal niet over de beek heen. In dit laatste geval ging het om de verdeling van de Graetheide, om de landsgrenzen vast te stellen tussen Oostenrijks Geleen, Hollands Valkenburg (Beek en Elsloo), rijksgebied Stein en hertogdom Gulik, waar men overigens niet aan toekwam. De bedoeling was in dit geval om alles wat aan de Graetheide onttolen was te doen inbrengen tot een eerlijke verdeling onder de veertien gerechtigde dorpen. Napoleon heeft echter die landspolitiek in 1801 definitief weggevaagd en alles bij Frankrijk ingelijfd tot begin vorige eeuw het touwtrekken om de gemeentegrenzen begon. Bij deze laatste verdeling heeft Stein uit de Graetheide de Heiberg verkregen en het gebied buiten de wallen tot de Steiner Heiveldweg in het zuidoosten en de Heidekampweg in het noorden langs de grens met Urmond, terwijl tevoren door de Fransen Maasband reeds bij Stein was gevoegd, zij het allemaal niet zonder strijd.

Geologische wandeling rond Catsop

P.H.A. Van Os, sectie Geologie

In deze wandeling worden door de sectie geologie van de heemkundevereniging 'Maasstreek' een aantal interessante aspecten van het landschap 'op de voet' gevolgd. De lengte van de route vlg. bijgaand kaartje bedraagt ca. 10 km met max. hoogteverschillen tot 60 meter. De met 1 enz. aangegeven onderwerpen op het kaartje corresponderen met de identieke nummering van de tekst. Ook is het mogelijk een kortere route te volgen (bij 14 rechtsaf naar 'Hagenhof').

We starten in het *kasteelpark* van Elsloo met zijn gerestaureerde kasteelboerderij (ca. 1640) en zijn schitterend gelegen botanische tuin. Dit zal straks ook het eindpunt van onze tocht zijn (1).

De gele route op het kaartje volgend langs 'De Wierd' zien we links uit de helling op diverse plaatsen heldere beekjes ontspringen, de z.g. *hellingbronnen* (2).

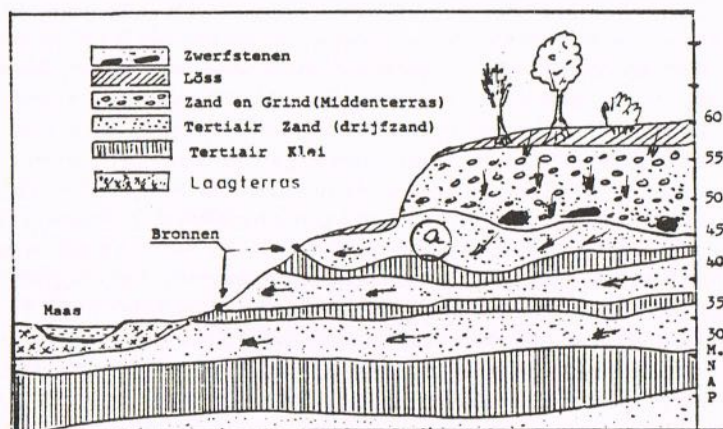

Fig. 1: Hellingbronnen.

In fig. 1 is aangegeven hoe deze bronnen ontstaan. De helling bestaat uit afwisselend zand en kleilagen. Doordat de zandlagen wel en de kleilagen niet of nauwelijks water doorlaten, loopt het oppervlaktewater door de grind- en zandlagen over de kleilagen en treedt langs de helling naar buiten. Indien door afgraving of trilling een komvormige kleilaag bij de helling afbrokkelt kunnen bij overvloedige regenval de met water verzadigde zanden (a fig. 1) als een modderstroom uit de helling stromen. De daarboven liggende lagen kunnen dan meters diep wegzakken en afschuiven, alles wat zich erop

bevindt met zich mee sleurend. Zo ontstaan de beruchte drijfzanden. Ca. 200 meter na de start gaan we de helling op naar Terhagen. Via de ijzeren spoorbrug steken we het traject Maastricht-Sittard (1865) over. Na de brug links aanhouden en via een bocht lopen we in zuidelijke richting een holle weg, 'de Lindenstraat' (3) in.

De holle wegen, op het kaartje aangegeven als , zijn waarschijnlijk van oorsprong natuurlijke afwateringsgeulen, die later door de mens als wegen in gebruik zijn genomen. In de zomer zien ze eruit als geheimzinnige tunnels van groen. De wanden, bestaande uit löss, zijn zeer steil doordat deze grondsoort zeer samenhangend is. Sta eens even stil en bekijk de grote verscheidenheid aan planten en vaak frappante verschillen tussen de tegenoverliggende wanden. Bij *het kruisbeeld* (14) kunnen we dan de normale route linksaf volgen of de korte route richting 'Hagenhof' nemen. Via een pleintje, omzoomd met lindes, slaan we rechtsaf naar een driesprong waarop de Winandskapel (1848) is gelegen. Het grote witte huis dat u ziet is 'de hof van Catsop', oorspronkelijk uit de 14e eeuw. We wandelen door de Daalstraat en Veestraat en slaan een sterk oplopende veldweg, het Heuvelsvoetpad, in. Op de hoogte 'de Knup' aangekomen ligt het noord-westelijk gebied overzichtelijk voor ons. Deze plek (4) lijkt ons bij uitstek geschikt om u iets te vertellen over de vorm en de ontstaanswijze van het ons omringende landschap.

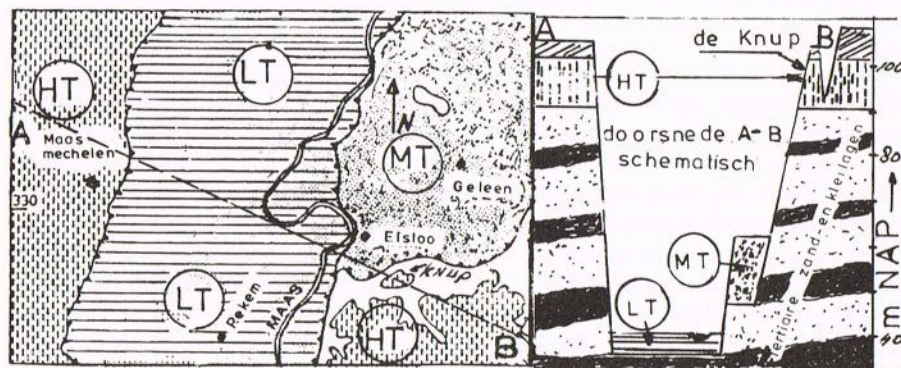
Kijk eens westwaarts richting België. U ziet dan de 'gebergte'-rand van het z.g. Kempische plateau. Dit plateau en de plek waar we ons nu bevinden was voor ca. 700.000 jaar geleden een aaneengesloten gebied van gelijke hoogte. De rivier 'De Maas' had voor deze tijd, laten we ze gemakshalve maar de oer-Maas noemen, over een brede vlakte zand, grind en stenen afgezet. In de daaropvolgende perioden sneed de rivier zich in 2 fasen door haar vroegere afzettingen heen, ruimde een gedeelte op en zette op een lager nivo weer haar sedimenten af.

Deze afzettingen op verschillende nivo's worden terrassen genoemd. De sedimenten zoals zand, klei, grind en tonnen-zware stenen, zijn afkomstig van de Ardennen en Noord-Frankrijk. Het proces van terrasvorming werd in belangrijke mate door de volgende factoren veroorzaakt:

1. De bodem van onze omgeving, aansluitend het gebied van de Ardennen en de Eifel, heft zich nog zeer langzaam omhoog t.o.v. het zee-nivo. De oorzaak hiervan ligt in de gevolgen van de gebergtevorming van de Alpen.
2. Perioden van ijstijden deden het toenmalige zee-nivo tot wel 150 mtr. dalen t.g.v. de ijsaangroei van de polen. Dit veroorzaakte op zijn beurt een groot verval van de Maas.
3. Tijdens de sterk wisselende klimatologische omstandigheden deden grote hoeveelheden smeltwater uit de Ardennen de rivier periodiek aanzwellen tot een machtige stroom, beladen met een zware last aan zand,

grind en stenen uit het achterland.

In onderstaande figuur 2 is een en ander schematisch weergegeven. Boven op de zand- en grindlagen van de terrassen ligt een metersdikke löss-laag. Deze oker-kleurige grondsoort, bruin verweerd in de toplaag, is

HT = Hoogterras ouder dan 650.000 jaar

MT = Middenteras ca. 250.000 jaar

LT = Laagterras vanaf 70.000 jaar tot heden

Fig. 2: Maasterrassen.

afgezet door de wind, voornamelijk tijdens de laatste ijstijd. De Noordzee bestond toen uit een drooggevalen vlakke en van daaruit joegen noordwester stormen zand- en kleideeltjes landinwaarts. Löss is een zeer vruchtbare grondsoort. Reeds de eerste landbouwers in West-Europa hadden dit snel door en vestigden zich 6000 à 7000 jaren geleden bij voorkeur op deze gronden. Löss bestaat voor ca. 50% uit kwarts (= zanddeeltjes) en de rest uit kleimineralen en kalkresten. De korrelgrootte varieert van 0,002 tot 0,07 mm. We houden het pad ten oosten van het kleine natuurreservaat aan en dalen daarna met een scherpe bocht westwaarts. Als we bijna de verharde weg bereikt hebben zien we aan onze linkerhand een aantal trapvormige terrassen langs de helling, de z.g. *graftern* (5).

In figuur 3 is dit verschijnsel schematisch weergegeven. Deze graften zijn in hun oorspronkelijke vorm op natuurlijke wijze ontstaan o.a. door verschil in hardheid van de bodem. Later zijn ze door de mens als middel tegen helling-erosie, als perceelscheidingen en als leveranciers van hakhout verder ontwikkeld en in stand gehouden.

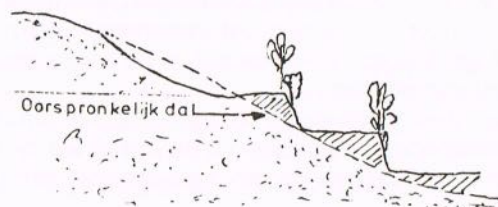

Fig. 3: De graften.

Onder, aan de westzijde van de Knup, arriveren we op de 'Sickendaelsweg' (ziekendal). De benaming is ontstaan omdat tijdens de 16e en 17e eeuw de beschutte zuidwest helling werd gebruikt als pleisterplaats voor gewonde en zieke soldaten van rondtrekkende legers. Aan de zuidzijde van de weg zien we een van de *slikbassins* die in een zuidwestelijke ring rond Catsop zijn aangelegd (6).

Deze zijn noodzakelijk gebleken omdat nog in het recente verleden bij hevige regenval grote modderstromen het dorp binnendrongen en veel overlast bezorgden. Een typisch voorbeeld van gevolgbestrijding want de oorzaak ligt in de grootschalige, vaak eenzijdige landbouw met het gebruik van zware machines op de hellingen ten zuiden van het dorp. Hierdoor wordt de afspoe-ling en erosie van de bovenlaag sterk bevorderd. De route volgende langs 'de weg achter de weide' bereiken we weer de bebouwing van Catsop en houden richting Geulle aan (voor de onvermoeibaren, die een zeer diep uitgesneden holle weg willen bewonderen wordt aanbevolen de Horsterweg over enkele honderden meters in te gaan). Staande voor de boomkwekerij 'De Lelie' zien we in zuidelijke richting een ongelijkvormig dal, een z.g. *asymmetrisch droogdal* (7), een dal zonder rivier. Deze dalen zijn veelvuldig te vinden in Zuid-Limburg en zijn ontstaan ook weer tijdens de ijstijden. Tijdens de zomers in deze ijstijden werd de oostelijke dalwand verwarmd door de warmere middagzon; de sneeuw en het ijs smolten weg en de lössrand droogde op en behield daardoor zijn stevigheid. De 'koudere' westhelling bleef papperig nat; daar-door trad afschuiving en erosie op. Dit had tot gevolg dat de westhelling over een grotere lengte 'afsleet'. (zie fig. 4).

Fig. 4: Een asymmetrisch droogdal.

Aan de overzijde van de weg ziet u weer een van de eerder vermelde slikbassins. We vervolgen onze tocht en slaan ca. 100 mtr. na de 'Lelie' rechts af en bereiken zo kruising punt 14. Westwaarts gaat het nu langs de bioboer-derij 'Hagenhof'. We blijven in westelijke richting doorlopen, genieten van het uitzicht op het Maasdal en slaan de eerste veldweg links af in zuidelijke richting naar de bosrand. Het pad langs de oostrand van het bos (8) is waarschijnlijk een stuk van de *romeinse heirweg* op de oostelijke maasoever. Na ca. 200 mtr. gaans over deze weg wandelen we via het eerste pad

rechtsaf het bos in. Zoals u in fig. 1 en 2 hebt opgemerkt bevinden zich onder de grindlagen van de terrassen de z.g. afzettingen uit het Tertiair een geologische periode die zich uitstrekt van ca. 65 tot 2,5 miljoen jaren geleden. In deze periode lag het gebied van het huidige Z.-Limburg vaak op de grens van land en zee. De afzettingen uit die periode, vnl. tussen 25 en 10 miljoen jaren geleden, komen tevoorschijn langs de steile hellingen van 'den hooghen bosch' of liggen zeer dicht onder de oppervlakte. *Lichtgrijze kleien en gele tot donkergroene zanden* zijn hier te vinden. Het afschuiven van zandlagen over onderliggende kleilagen is hier een bekend verschijnsel (drijfzanden). Onder bij de ingang van de tunnel onder het spoor ziet u 3 *beken* samenvloeien (9). De beken langs de spoordijk zijn mensenwerk, aangelegd om waterstuwing tegen te gaan. De beek afkomstig van de oosthelling 'De Roescherd' is wel natuurlijk. We wandelen de lange donkere tunnel in en volgen het pad langs de beek. We bevinden ons nu in het huidige Maasdal. In de beek (Hemelbeek) zien we vanaf punt (10) een sterke *verzanding* optreden. Dit zijn de eerder genoemde teraire zanden die afkomstig zijn van 'den hooghen Bosch'.

Vanaf punt (11), *een oude waterkering*, volgen we het pad rechts van de Hemelbeek. We wandelen nu door het gebied van 'den lage bosch' of 'Elsler Bos'. Talrijke *hellingbeekjes* (12), die zeer kalkrijk zijn, zorgen voor een zeer vochtige bodem en weelderige plantengroei. Als u steentjes of takjes uit de beek langs het pad opraapt ziet u dat ze bedekt zijn met kalksinter. De zeer kalkrijke bodem wordt ook bevestigd door de talrijke *maretakken* in de Canada-populieren langs de kanaaldijk (13), kalklievende halfparasieten. Zo komen we langzaam aan het eindpunt van onze tocht en ik denk dat u zeker zult genieten van een pilsje of koffie met vlaai in het kasteelrestaurant.

Het zal ook duidelijk zijn dat de onderwerpen zeer beknopt zijn behandeld, dit was in dit bestek helaas niet anders mogelijk. De sectie Geologie van de heemkundevereniging heeft echter de beschikking over uitgebreide literatuur, kaarten en documentatie over dit gebied. Belangstellenden schromen niet om contact met ons op te nemen.

Literatuur:

Gorissen en Evers: 'De bodem van het Bunderbos c.a.'.

Peters J.H.: 'Uit Elsloo's verleden'.

Paulussen R. e.a.: 'Landschapsonwikkeling tussen Elsloo en Geulle'.

Pannekoek A.: 'Algemene Geologie'.

De Mariakapel te Urmond

A.J. Munsters, M.S.C.

Toen een dertigtal jaren geleden het boekje 'Urmond, ondermijnde schoonheid', van wijlen meester Heijen en de heer Huijgen verscheen, waren wij ten eerste verwonderd onder de lijst van erkende en wettelijk beschermde monumenten vergeefs te zoeken naar de Mariakapel op de hoek Molenweg-Graetheidelaan. We hadden dat kapelletje in 1939/1940 op advies van wijlen Ir. Schoenmakers van Sittard kunnen restaureren e. Rijksmonumentenzorg was er zo over te spreken, dat ons achteraf ongevraagd een subsidie van driehonderd gulden werd uitgekeerd. Hoe klein en onbeduidend ook, men zag er dus toch wel wat in. Het was overigens in 1926 door Mialaret in zijn 'Voorloopige lijst der monumenten in de provincie Limburg' al kort beschreven. Vlak voor de tweede wereldoorlog was het echter totaal versleten en onderkomen, het dak was nagenoeg weg, wind en regen deden de rest en het was hard aan restauratie toe. Pastoor Alofs vroeg er wat aan te doen, nadat we kort tevoren de Mariakapel in Stein hadden gerestaureerd. Tot onze voldoening staat het thans wel op de Monumentenlijst van de gemeente met aantekening 'gerestaureerd', en het ziet er zeer behoorlijk uit, nadat al enige tijd geleden de asfaltdakschildjes door echte leien vervangen zijn, zoals dat bij een monument behoort.

Al staat het kapelletje dan een beetje in een vergeethoek, toch is het een bescheiden monumentje, dat zijn taak waardig vervult. Bouwkundig wordt het beschreven als een achthoekig bedehuisje van baksteen (veldbrand), met een flauw bolvormig koepelgewelf, waarboven een sterk ingesnoerd dak met versmalde spits, dat thans dus met leien gedekt en bekleed is. Van buiten zijn zeven nisjes in de zijvlakken bestemd voor voorstellingen van de Zeven smarten van Maria. Voor de zuidelijke toegang een open portaal op twee veldbrand zuilen met door leien overdekt zadeldak. Vroeger bezaten de muren een zwart geteerde plint en waren hoger op met kalk gewit, hetgeen aan het kapelletje onder bomen verscholen in het wijde veld een sprekender aanzien gaf. Het kapelletje is ook een monument van devotie, misschien niet omdat het zoveel aanloop trok, want het stond heel eenzaam in het veld en buiten de Urmondse gemeenschap, maar omdat het uitdrukking gaf aan een heel typische laat-middeleeuwse Mariaverering, O.L. Vrouw van Zeven Smarten, waar de opbouw op wijst, ook al zijn er geen aanschouwelijke voorstellingen meer aanwezig. Het is een typische emotionele geloofshouding uit de baroktijd, die de gelovige mens aansprak, omdat het tragische in een leven altijd meer aangrijpt dan het vreugdevolle, al werden ook de zeven vreugden van Maria gevierd. De smarten van Maria, staande onder het kruis van haar Zoon en daar door Hem aan ons als Moeder geschonken, bracht haar in verbinding met onze verlossing en daardoor als voorspraak en beschermster in onze geestelijke nood: grondslag van ons gelovig vertrouwen in de vruchtbaarheid van haar verering. Deze bevat niets geringschat-

tings voor een gezond, devotioneel leven.

We hebben indertijd getracht ook de geschiedenis van de kapel te achterhalen, maar helaas weinig aantekeningen in de archieven gevonden. Zelfs omtrent de stichting zijn geen zakelijke gegevens bekend. Noch in de parochie-archieven, noch in de visitaties van het bisdom (Luik) is er enige aantekening te vinden. We hebben dan ook de indruk dat de stichting geheel van particulier initiatief is uitgegaan en betrekkelijk laat in het midden van de 18e eeuw geschied moet zijn, overeenkomstig de geest van de tijd. Pastoor Losen ijverde voor de rozenkransbroederschap en door pater Hinck, een dominicaan uit Sittard, verkreeg hij machtiging om in 1742 die broederschap op te richten. Hij voerde het zaterdagslof in met het bidden van de rozenkrans. Welnu, zowel in het Meetboek van Urmond als in een Inkomstenregister van de kerk, beginnend in 1737, staat onder 1751 een perceel grond vermeld aan de Cruyswegh van 88 roeden; er werd later bijgevoegd 'daar nu de kapel op staat'; terwijl in 1755 datzelfde perceel vermeld wordt als 'aen de capelle tot gierste'. Dat was in het zg. 'Leegh velt'. Daarmee menen we te mogen aannemen, dat de kapel tussen 1751 en 1755 is opgericht en dat waarschijnlijk pastoor Losen daar wel de hand in gehad heeft. Dat verklaart dan ook meteen dat ze daar geplaatst is en dat ze in oudere registers niet vermeld wordt. Pastoor Johannes Losen had zijn aanstelling tot pastoor in Urmond verkregen uit Düsseldorf, 30 juni 1736.

Omdat het goede eigenlijk geen geschiedenis heeft, moeten we dat onbesproken laten en moeten we ons tevreden stellen met een paar minder aangename feiten. Allereerst de kapel wordt wel een 'bokkerijderskapel' genoemd en zo spreekt ze misschien wel wel het meest tot de volksverbeelding. Men heeft mij wel gevraagd of dat juist is. Welnu, pastoor Daniels van Schaesberg, die in 1779 zijn boekje: Nagtdieven en knevelaers binnen de landen van Overmaeze, uitgaf, en dus alles van nabij heeft meegemaakt, schrijft over de goddeloze eed die door gewetenloze leiders aan de bendeleden werd afgenomen en dat op heilige plaatsen als om God uit te dagen en het voor hun medeplichtigen nog dramatischer en indrukwekkender te maken en hen sterker te binden. Zij kozen daartoe verscheidene kapellen: St. Joost te Echt, St. Leonard te 's Hertogenrade, St. Rosa te Sittard, een kapel te 'Urmond aen de Maese' en een in het bos te Schaesberg. Hij vermeldt ook hoe die eedaflegging in haar werk ging. 'Aen het autaer in de capelle stond eenen gekleed, met eenen langen tallaer oft toge aen; in het zwart neffens hem eenen tweeden met eenen boek in zijne handen; op het autaer stonden twee brandende kersen; op den voet ofte voor het autaer lag een crucifix en ook zomtijds een Beld van Maria de allerheyligste Maget en Moeder Gods. Den zweerder ofte den geenen die zijnen eed moeste afleggen, kwam te ruggewaerts naer de capelle in en dan wierd hem gevraegd van den getal-laerden naer zijnen naeme, qualiteit en ouderdom, enz. Alsdan moeste hij opsteeken de twee vingeren van de slinke hand, met zijnen regten voet staende op het op den vloer liggende crucifix ofte beld van de allerheiligste

Maget Maria....'. En dan moest hij God en zijn heiligen afzweren, trouw zweren aan de bende om haar nooit te verraden, als een christenmens leven, dikwijls de sacramenten ontvangen en te biechten gaan, maar nooit over de bende aan de biechtvader spreken, enz. Dit boekje maakt de indruk een waar en zakelijk getuigenis te zijn. Het werd zelfs in het Rijkskamergerecht te Wetzlar in een Steins proces als getuigenis aanvaard.

Intussen zijn aan de kapel ook andere herinneringen verbonden. In de zomer van 1793, tijdens het bouwen van de kerk, werden er tijdelijk de erediensten verricht. Ze moet er dus behoorlijk hebben uitgezien. Dieven konden er niet afblijven en zo werd zij in de nacht van 17 op 18 april 1804 bestolen en van haar kostbaarheden beroofd. Sindsdien heeft zij daar eenzaam in het veld gestaan, is door devote wandelaars bezocht en thans onopvallend in de oostelijke uitbreiding van Urmond opgenomen.

De Mariakapel te Urmond.

Uit de kerkkroniek van Elsloo

P.J. Habets en A.A. Macco, sectie Geschiedenis en Genealogie

Inleiding:

In veel parochies was en is het zeer gebruikelijk dat de belangrijkste gebeurtenissen met betrekking tot de parochie worden vastgelegd in een kerkkroniek. Deze door de geestelijkheid samengestelde werken zijn vaak ook een weerspiegeling van het dagelijkse leven en gebeuren van de gemeente, hoewel we ons moeten realiseren dat de informatie niet van subjectiviteit ontdaan is. De hierna weer te geven teksten zijn hier niet op gecorrigeerd om de oorspronkelijkheid niet aan te tasten.

In een aantal uitgaven van de Heemkundesnipperers zal een samenvatting gegeven worden van de kerkkroniek van Elsloo. Gekozen is voor een samenvatting omdat een volledige weergave vele jaren in beslag zou nemen.

Om de leesbaarheid te verhogen zijn de soms moeilijk leesbare teksten in moderne spelling weergegeven.

Het eerste deel van de kerkkroniek, waarvan het bestaan onomstotelijk vaststaat, is helaas verloren gegaan. Daarom begint deze kroniek eerst in 1883 met de aantekeningen van de toenmalige pastoor Haesen. Hij was de opvolger van pastoor Willems en werd door deken Bemelmans uit Meerssen op 18 oktober 1883 geïnstalleerd.

Citaten van 1883 tot 1887

- Op 12 december 1883 werd aan Mgr. Paredis toestemming gevraagd voor de bouw van een nieuwe pastorie en daarvoor een geldlening te mogen aangaan. In mei 1884 werd met de bouw begonnen. Het plan is gemaakt door Jean Lemmens, zoon van de burgemeester van Beek. De bouw is beraamd op f 5.500,-. Alle parochianen hebben tot het bedrag bijgedragen: o.a. Petrus Willems (oud-pastoor) (f 100,-), pastoor Haesen (f 150,-), Madame Van Hees, zuster van pastoor Willems (f 100,-), Elisabeth Vlemminx, huishoudster van pastoor Willems (f 5,-), Maria Helena Feron, huishoudster van pastoor Haesen (f 5,-), Nicolaus Lenssen van den Berg (f 22,50), Jean Hubert van Mulken, burgemeester (f 5,-) en Hennissen, onderwijzer (f 10,-).

- In 1884 is een nieuwe trap geplaatst in de sacristie: vervaardigd door Theodoor Huntjens en diens zwager Willem Janssen.

- Op 26 februari 1884 is overleden mijn vriend Jacobus Hubert Henri Lenssen, oud-koster en gewoond hebbende aan de Kaak. Hij blonk uit wegens zijn goedaardig karakter. Door de zangers werd op zijn graf een treurlied gezongen.

- De bouw van de nieuwe pastorie is geklaard in 26 dagen. De metselaars waren: Jean Driessen, Lemmens, Leonard Driessen, Van de Wiel en zijn zoon Thomas (Kotem). Het houtwerk van de zolder is verzorgd door Mathieu en Frederic Bours uit Catsop. Het metselwerk heeft f 348,- gekost.

- De bouw van de nieuwe school en onderwijzerswoning ligt op het eigendom van de kerk en is door mijn voorganger voor onvoldoende waarde geruild. Het bouwwerk is in 1884 vervaardigd door Jean Lemmens uit Beek voor de som van f 14.860,-.

- Op 20 januari 1885 stond om 5 uur 's morgens het kasteel van Elsloo in volle vuur. Graaf Theodorus de Geloës was uit Trieballe Lauvegnac enige dagen komen logeren. Men heeft hem moeten wekken en hij heeft het geluk gehad aan verstikking te ontkomen. De hele kamer was vol rook en bij het uitgaan sloegen de vlammen rondom zijn lichaam. Hij heeft dus risico gelopen of wel te verbranden of te verstikken. Veel lijnwaad, bibliotheek en meubels zijn verbrand. Om 9 uren was de brand aan de toren gestaakt. Het hele kasteel is afgebrand tot aan de toren.

Voor 50 jaren is het kasteel te Elsloo in de maand januari afgebrand. Toen was de nu blijven staande bouw geheel en al door het vuur vernield en is in het jaar 1835 opgetrokken.

Tot dusverre hebben te Elsloo drie kastelen gestaan, aan de familie D'Arberg behorend en nu in eigendom van de heer Graaf Theodorus de Geloës en Baronnesse Van der Meer. Het eerste kasteel heeft gelegen dicht bij de Hal, het tweede in de Maas, het derde aan de nieuwe bouw vast, op 20 januari afgebrand. Voorheen heeft de Maas een andere loop gehad door Kotem, daarna is zij hoe langer hoe meer gezakt en van daar dat veel en voor Elsloo belangrijke gronden verloren zijn gegaan¹.

Als men bedenkt dat Elsloo 200 hektaren grond aan de overzijde van de Maas bezat, dan kan men zich gemakkelijk een denkbeeld maken, dat de inwoners van het dorp Elsloo hier hun woningen hebben opgericht. Moesten zij nog eens bouwen dan zouden zij hun woning zeker dieper op het station aan hebben gebracht.

- 1 Maart 1885 periodieke aftreding van twee leden van de kerkfabriek en door de bisschop herbenoemd:

Hendrik Vaesen 1885-1889

Jan Lenaerts 1885-1889

Jean Hub Vaessen, ontvanger 1885-1889

Louis Lenssen 1883-1887

Servaes Bovens 1883-1887

- Op 27 juni 1885 de paratonnere (bliksemafleider) op de kerk geplaatst.

- Op 13 juli 1885 ontstond 's morgens om 3 uur brand aan de plaats genaamd Kaak. De oorzaak is onbekend. Vijf huishoudens werden van hun woningen beroofd, die allen met stro waren gedekt:

1. Mevrouw Lenssen-Canisius, weduwe van wijlen Jacobus;
2. De weduwe Gubbels-Heinen;
3. Arnold Daemen;
4. Willem Mathias Gubbels-Vaessen;
5. Jean Frederix-Haijen

Daarbij is nog verbrand de hoofdstal en smederij van Jean Lenssen, jongman. Op dezelfde plaats is men begonnen met nieuwe huizen te voltooiën. Men zegt dat allen door de Brand Assurantie goed zijn uitbetaald.

- De kruikar die zich op de pastorie bevindt en waaraan de pastoor meer als de helft heeft betaald, wijl zij moet dienen tot beider gebruik en van kerk en van pastoor, blijft eigendom van de pastorie zo lang zij bestaat.

- De grote kerkklok is gegoten in het jaar 1480 den 6 mei. Zij draagt de naam van Maria. De klokkegieter heette Joannes van Venlo. Volgens de archivaris Habets zou zij een der oudste zijn van Limburg. Volgens een oude rekening zou de toren der kerk hebben gekost 25.000 franks en de kerk tot aan de communiebank 47.000 franks. De rest is mij onbekend.

- Op heden 11 juli 1886 is de kerkeraad met toestemming van de President buitengewoon vergaderd:

1. om het gevoelen te horen van de heren kerkmeesters en de som die zou moeten betaald worden door de zuster van wijlen pastoor Willems, gewezen vrouw van Van Hees, geboren Elisabeth Willems voor het plaatsen van een graftombe tegen de muur.
2. Over het supprimeren van het privé voetpad over het kerkhof naar het huis van de thans bewoonder Elisabeth Willems, in haar eerste huwelijk getrouwd geweest met Joannes Fredrix, oud-burgemeester. Zij heeft geen recht daarvan gebruik te maken, het is verdragen geworden dewijl het kerkhof nooit in orde is geweest.
3. Ik heb opgemaakt dat zij jaarlijks f 25,- zal betalen in de maand januari vooraf aan het lopende jaar, om gedurende dat jaar gebruik te kunnen maken.
4. Het regelen met beide families Bekkers, over het uitroeien en afkappen van doornen en bomen. De kerkeraad heeft bepaald niets te vragen en maar eenvoudig de weg te supprimeren.

- Op 28 januari is het kasteel met alle annexen-goederen door de heer notaris Boots te Sittard in de zaal van mej. Haan verkocht en aangekocht door de heer Jan Jurgens van Oss, groothandel in margarine voor de som van f. 250.000,-.

- Herbenoemd bij periodieke aftreding de kerkmeesters Servaas Bours en Louis Lenssen.

- Vertrokken naar Horst de ambtenaar Legro Vernooij met zijn zes kinderen. Hij is daar benoemd als chef vanaf 1 mei 1887.

- De kerkeraad heeft eenparig besloten het personeel van de kapelaanswoning in het vervolg niet meer te betalen. De kapelaan trekt geld genoeg van zijn fundatien wier beheer hij immer heeft gedaan zonder voorkennis van de pastoor en fabriek.

- T.H., schrijnwerker van beroep, heeft met zijn zwager W.J. aan zijn ouders drie morgen land onderpacht zonder toestemming van de fabriek². Na drie jaren weinig of niets te hebben betaald, laten zij het land braak liggen. Ik ben gegaan bij moeder H., om haar land aan minder prijs te stellen, dat is gebeurd en aangenomen, onder voorwaarde dat zij of haar zoon en schoonzoon het resterende zodra mogelijk zouden voldoen wijl de kerk geld nodig heeft. Na mijne vermaning heeft de ontvanger³ T.H. aangesproken, de moeder geschreven, de veldwachter gestuurd doch niets kon baten. De ontvanger met toestemming van de raad is overgegaan de zaak in handen van de deurwaarder Everst van Meerssen over te geven. Bij het ontvangen van het dwangbevel zijn zij naar kapelaan Leonard gaan raadplegen. Wat daar gebeurd is weet ik niet, dan naar de deken, eindelijk is T. en diens zuster H. bij den secretaris naar Roermond gelopen, waar zij met arglistige leugens hebben verkocht en getracht mij en de ontvanger in het zwart boek te stellen. Dat mijn opvolger aan denke en zich voor dat soort mensen wachte.

Wordt vervolgd.....

¹ De hier gegeven beschrijving is onduidelijk. Wij komen in een later artikel hier uitgebreid op terug.

² Fabriek = kerkfabriek = kerkeraad

³ Ontvanger = penningmeester van de kerkeraad

België

WETMAATGEVING
HM
MAASTREEK
1986

HS-Kabel

Heuvelsvoetpad

Catsop

Hemelbeek

"de Knup"

de weg achter de weide

"hogen jof"

"den hooghen bosch"

Stein Meerssen

Geulle

50 70 80 90 100 105

hoogte-
lijnen
m NAP

'n geologische wandeling
rond Catsop

schaal
1:100000

Deze publicatie kwam mede tot stand door de steun van:

Rabobank, Elsloo.

Stichting Fonds voor Sociale Instellingen, Brunssum.

Architectenbureau Bertels, Noorbeek.

Aannemersbedrijf Gebrs. Beckers, Elsloo.

Assurantiekantoor Bouwens Beek BV, Beek.

Vereniging DIM, Elsloo.

Kwekerijen Decker-Jacobs BV, Elsloo.

Vissers Wegenbouw en aann. bedrijf BV, Maastricht.

Glashandel Van Sint Fiet BV, Meerssen.

Architectenbureau Palmen, Sittard.

Stassen - Tapijt BV, Stein.

J.H.H. Hensen, Elsloo.

Acc. en adm. kantoor Claassen BV, Stein.

Adviesbureau Mietus, Urmond.